

СВЕТИ ДОМНИУС – СПОРНИ МОМЕНТИ ЗА ЖИВОТА И МОЩТЕ

Стефан Колев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Свети Домниус е сред най-почитаните светци в Далмация. Той има статут на покровител на град Сплит. Съществуват редица спорни моменти за живота му. Основните версии са две. Категоричен е произходът му от Антиохия, но остава въпросът в кое време е живял. Според едната версия той е съвременник на свети Петър и бива посочен за епископ в Далмация именно от него. Другата версия пък го свързва с периода на император Диоклециан (284 – 305). Смята се, че именно той е причината за мъченическата му смърт. Светецът е погребан в Салона, а в началото на VII век мощите му са пренесени и положени в мавзолея на Диоклециан, който се превръща в християнски храм и катедрала на Сплит. Текстът разглежда и преноса на мощи в Рим, който е осъществен в средата на VII век. Засегнат е и моментът на честването на празника на светеца, както и последният пренос на мощи, който се осъществява в 1770 година в рамките на катедралата от стария олтар в новопостроения бароков.

Keywords: Saint Domnius, Dalmatia, Salona, church, relics

Казват, че когато в началото на VII век хърватските племена стигнали земите на Далмация, мигом се влюбили в неповторимата красота на тази територия. Затова решили и да останат. Четиринадесет столетия са изминали, но хърватите, макар и в състава на различни държави, все още обитават крайбрежната област. Те играят важна роля в политическия и културния живот. Привнасят традиции, но и усвояват такива, които са властвали в района отпреди. В наши дни безспорен център на Далмация е град Сплит. А безкрайно емоционалните хора там имат един символ, който обичат повече от собствения си живот, който им дава упование в борбата с трудностите, който им дава повод за национална гордост, който им дава право за силно изразена местна идентичност. Това е светецът покровител на града – Домниус¹⁾. Около личността му витаят редица неизвестности. „Кой е той?“, „Къде е живял?“, „Кога и как е бил убит?“, „Какъв е той в народната памет на местните?“ са само част от въпросите, на които ще бъде потърсен отговор в следващите редове.

Домниус се ражда през I век в семейството на сириеця Теодосий и гъркинята Мигдония²⁾ в град Антиохия³⁾. По това време те били езичници. Христовата вяра приемат по време на посещенията на апостол Петър в Антиохия. Тогава бил кръстен и 7-годишният Домниус. Той е обгърнат от Светия дух и отдава живота си в името на Христа. На по-късен етап поема към Рим, където апостол Петър го насочил към важния град Салона, за да стане епископ. Той бил умел оратор и по време на своите проповеди успял да обърне редица хора към християнството. Заедно със своите съмишленици разчиства Далмация от идолопоклонничество и показва на местните „истинския бог“. По време на своите пътувания той посетил съседния град Трогир, а на юг стигнал до Епидавър, Котор и Антибара. В Северна Далмация Домниус развил дейност в Ядера (Задар), островите Раб и Пашмин, планината Велебит. Възможно е да е достигнал и Паренциум (Пореч) на полуостров Истрия. Домниус влизал в чести дискусии с местни философи, като Пирг и водача на неоплатониците Порфирий. Любимата му тема била за светата Троица⁴⁾.

Когато паството му се умножава, той решава да съгради църква, посветена на света Богородица. Това достига до ушите на римския управител Маврилий. Той нарежда Домниус да бъде заловен и изправен на съд пред него. Когато християнинът отказва да почете римските идоли, той бива хвърлен в тъмница, където е системно подлаган на изтезания. За да се опита да съкруши волята му, Маврилий нарежда да бъдат заловени и посечени пред очите му някои от последователите му миряни. След това надменно приканва Домниус, ако може със силата на своя бог да възкреси едно от посечените момчета. Въпреки че милостивият Господ помага на Домниус в този момент и момчето е върнато обратно към живите, нито Маврилий, нито някой от свитата му повярват в това чудо, а вместо това се озлобяват повече и управителят нарежда главата на Домниус да бъде отсечена. Датата на мъченическата му смърт е 7 май⁵⁾.

Съществува обаче и друга теория, според която въпросният Домниус е живял през III в. и е приел мъченическа смърт на 11 април 304 г⁶⁾. Датата 7 май пък се свързва с преноса на мощите на светеца от Салона в Сплит. Иначе тази легенда споменава за римския наместник Маврилий, което може и да е Марк Аврелий, който управлява в Салона именно по това време – края на III и началото на IV век. Смята се, че той е погубил четирима войници от личната гвардия на император Диоклециан (284 – 305), които били обвинени в почитане на Христос, а не на идолите⁷⁾. Това се случва ден преди смъртта на самия Домниус, който бил главна цел на гоненията, тъй като бил първият засвидетелстван епископ на Салона⁸⁾. Легендата разказва за четиридесет мъченици, но е твърде вероятно тази бройка да е преувеличена. Така или иначе, редом до свети Домниус са изобразени и други мъченици в една мозайка в параклиса „Свети Венанций“ в баптистериума на Латеранската църква в Рим.

Като най-виден авторитет по въпросите на християнска Салона световната наука припознава Тома Архидякон⁹⁾. В своята творба *Historia Salonitana* той дава пояснение относно наличието на двама светци с едно име в региона. Според Тома Архидякон първата християнска проповед в римската провинция Далмация е осъществена от Тит, който бил ученик на апостол Павел, пратен с мисия да разпространява божие слово по Адриатическия бряг. Когато той се завърнал в Рим, за негов заместник в Салона Петър посочил някой си Домниус, който дълги години проповядвал в региона. Той бил съвременник на такива значими за Адриатика фигури като епископите Аполинари в Равена и евангелист Марко в Аквилея¹⁰⁾.

През времето на император Диоклециан (284 – 305) живял още един Домниус. Той пък бил част от свитата на съимператора Максимиан (285 – 305). Заемал важната функция на пазител на короната, но тайно от него изповядвал Христовата вяра. Веднъж все пак Максимиан разкрил тайната и го принудил да се поклони на римските идоли. След като Домниус отказал и избягал, съимператорът наредил на гвардията да го намери и върне. В крайна сметка те хванали Домниус на Клавдиевия път, в близост до Юлия Крисполис, днешния Борго Сан Донино. Наобиколили го и му отсекли главата. И тогава станало чудо. Така както петдесетина години по-рано свети Дионисий пренесъл своята глава, така и сега този Домниус взел отсечената си глава в ръце, пресякъл една река на име Сатирион и на другия бряг окончателно предал богу дух. Там бил изкопан гроб и положено тялото му. Скоро след това жители на Салона дошли, изкопали гроба, взели тялото със себе си и го пренесли в Далмация. Там го погребали в своя град¹¹⁾.

И много чудеса се случили там, и много люде били чудотворно изцерени. Когато хората в Салона чуват за това, решават да изкопаят гроба и да пренесат мощите в града си. През 1874 г. в района на Манастирине е открита надгробна плоча с името на свети Домниус. Днес тя се съхранява в сплитския археологически музей, а запазеният текст върху нея е:

DOMN
III ID

Освен свети Домниус като закрилници на Сплит се припознават и други фигури. С подобен статут се ползва архиепископ Арнир, живял през втората половина на XII век, а също така и Анастазий¹²⁾. Той пък бил съвременник на Домниус от периода на тетрархията. Роден е в Аквилея, но се премества в Салона. Там става жертва на Диоклециановите гонения. Смята се, че бил заловен лесно, защото имал издълбан кръст на входната врата на дома си. Приема мъченическа смърт на 26 август. Бива хвърлен във водите на Адриатика с воденичен камък, завързан около врата му. Тялото му е извадено по-късно по нареждане на една богата салонска християнка. Тя съзидала църква извън стените на града и там били положени светите мощи на Анастазий¹³⁾.

Когато в началото на VII в. аварски племена нападат далматинския бряг, жителите на Салона решават да изоставят старото селище и търсят убежище в рамките на масивните крепостни стени на двореца на император Диоклециан (284 – 305). Според друга версия в началото на седмото столетие вече съществувало малко поселение в рамките на двореца. Така или иначе, той се явява естествен продължител на античната градска традиция и посреща Средновековието като малък, но добре укрепен и подреден градски център. Самото население, вече християнско, предприема важен ход, за да спаси своя светец покровител. Група хора са изпратени с мисия да изкопаят мястото в църквата в Салона, където е погребан Домниус. По време на дейността се разнася благоухание, което е знак, че са на прав път. Изваждат саркофаг и го носят в Салона. Там епископ Иван Равенян¹⁴), отваряйки го, разбира, че това не са мощите на свети Домниус, а на свети Анастазий. Тогава тълпата се завръща в Салона и открива на по-дълбоко място още един саркофаг. Ни подемна машина, ни мъжка сила обаче са способни да го извлекат от земните недра. Единствено успяват децата, които носят чисти души. И те поемат тежестта на саркофага върху крехките си плещи. Добрият Бог помага на малчуганите да се справят с тази задача. Когато малко преди двореца на Диоклециан хората почувствали нестихваща жажда и мисията била пред безславен край, той създал извор в една скала, откъдето потекла живителната течност. И така както навремето Бог спасява от жажда Мойсей и хората му, така и сега Той спасява своите последователи. Мястото днес е в град Солин, предградие на Сплит, а скалата останала известна като Домниусова.

Когато мощите на Домниус пристигат в двореца, епископът взема важно решение. Те трябва да бъдат положени в специален храм, но какво по-специално място от намиращия се в самия център на комплекса мавзолей. Някога тази октагонална постройка бива съградена, за да ознаменува почитта на римляните към техния император Диоклециан (284 – 305). В нея е положено тялото му. Над саркофага на блестяща мозайка са изобразени могъщият владетел и прелестната му съпруга Приска. Но епископ Иван преобръща историята. Той превръща този езически център, станал последен пристан на един от най-големите врагове на християнството, причинил смъртта на десетки хиляди миряни по време на жестоки гонения и изтезания, в център на новата религия. Юпитер е заменен от Господ, защото неговият храм е превърнат в баптистериум, а Диоклециан (284 – 305) – от светеца, който загива по негова заповед. Не е ясно каква е била съдбата на погребания император. Предполага се, че християнската тълпа унищожила саркофага с останките му. Мощите на светеца от Изток Домниус застават редом с тези на светеца от Запад Анастазий, за да положат основите на една дълга и нестихваща традиция, та чак и до днешния ден. Вероятно преносът на мощите се е случил на 28 юли за свети Анастазий и на 29 юли за свети Домниус¹⁵). Така са записани като официални чествания

в календара на католическата църква. Официалният празник на Сплит съвпада с датата на мъченическата смърт на свети Домниус – 7 май. Според някои теории пък мощите на светеца са пренесени именно на 7 май, а както по-горе вече изложих, на 10 април е датата на мъченическата смърт на Домниус. Напълно е възможно Светата църква да отбелязва деня на свети Домниус на 7 май и по чисто практични причини, защото често Великден се пада около 10 април, а това безспорно би омаловажило честването на свети Домниус за сметка на вероятно най-значимия християнски празник¹⁶.

Любопитно е да се отбележи, че в средата на VII в. на римския престол застава папа Йоан IV (640 – 642), който е родом от Далмация. Вероятно този факт определя голямото му желание да се сдобие с мощи на светци от региона, а също така и от Истрия. За целта изпраща абат Мартин, който да я изпълни. Той успява да откупи част от мощите на свети Домниус, които са занесени в Рим при светия отец. Полагат се в баптистериума на Латеранската църква „Св. Йоан“ в капелата, посветена на свети Венанций. Това обяснява и наличието на мозайка, изобразяваща далматински светци, начело със свети Домниус, в този храм. Заради този пренос на мощи са водени дълги спорове къде се съхраняват оригиналните мощи на светеца. През втората половина на XX век се стига до заключението, че те са в Сплит, а в Рим са занесени само малка част. Възможно е, разбира се, тази позиция да е приета от римската църква и с цел да се избегне негодуванието сред местното далматинско население. Аз лично не смятам да развивам подобна теория, а се придържам към тезата, че в Рим се съхраняват само част от мощите на свети Домниус, а по-голямата част се пазят в катедралата в Сплит¹⁷.

Всяка година по традиция се организира голям фестивал, част от който е и тържествената процесия с мощите на светеца, в която освен представители на католическата църква се включват и много миряни, които по този начин правят най-малкия жест да покажат признателността си към „причината и пътя“ за съществуването на града им – свети Домниус. Едно от най-значимите чествания се организира през 1770 г. Тогава след известна реконструкция по катедралата се извършва пренасяне на реликвите на свети Домниус от стария олтар в саркофаг, поставен на новоизградения бароков шедьовър от венецианския скулптор Джовани Мария Морлайтер. Това се случва под музикалния съпровод на специално съставената за целта оратория „Пренасяне мощите на свети Домниус“ с автор популярият по това време композитор Юлий Баймонти. Поради неблагоприятни климатични условия тази церемония се провежда не на обичайната дата, а на 10 май. Празничната процесия е била наистина впечатляваща. Най-отпред е имало конен отряд, следван от хиляда и двадесет въоръжени мъже, които веят флагове. В процесията следвали братствата със своите отличителни символи. По четирима свещеници придържали подноси, върху които се намирили свети реликварии. По-назад в процесията духовници

носели статуи на светци. Следвали тръбачите и още представители на клира, държащи в ръце реликварии и църковна посуда. По-нататък следвала урната с мощите на свети Домниус, заобиколена от епископи, охранявани от редови войници и офицери копиеносци. Архиепископът на Сплит сам носел мощехранителницата във формата на бюст на свети Домниус, а от двете му страни били епископи, държащи съответно лявата и дясната ръка реликварии на свети Домниус. По-назад следвали още оръженосци и огромна тълпа обикновени миряни. Множеството от хора завършвало с военен кавалерийски отряд¹⁸.

Както се вижда от изложението, все още съществуват доста спорни моменти относно живота и съхранените мощи на свети Домниус. Още по-голямо объркване би настъпило, ако се посочат и другите светци, канонизирани от Ватикана, носещи това име. Освен двете фигури, които са свързани с Далмация, свети Домниус се среща в Южна Франция, Ломбардия, а дори и в Македония. Но сведенията за тези личности не са обект на настоящия текст, а биха станали такива на някое бъдещо изследване.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Тази именна форма е взета от надгробната плоча в местността Манастири-не. Латинското *Domnio-nis* в превод ще рече „господар“ или „господин“. През XI век то все по-често се измества от местното хърватско наречие *Dujam*. От него пък се извежда и кратката форма *Duје*. Това име е широко разпространено като собствено и презиме сред местните.
2. Според една хипотеза името Мигдония не е случайно, а е обвързано с областта Македония, разположена северно от Солун. Zeiller, J. (1906). *Les origines chrétiennes dans les provinces romaine de Dalmatie*, Paris, 28.
Според друго предположение то се отнася до областта около Антиохия, наречена така по времето на Александър Велики в IV век пр. н.е. *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike*, Stuttgart—Weimar, 2000, vol. 8. Col. 569.
3. Според някои историци като, Славко Ковачич (Kovačić, S. (2004). *Biskup i mucenik sveti Dujam*, Glas Koncila, broj 19, 2) е възможно и Домниус да е роден в района на самата Салона.
4. Gligo, V. & Morović, H. (1977). *Štenje života i muke blaženoga i sfetoga Dujma arkipiskupa solinskoga u: Legende i kronike*, Split, 21.
5. Тази версия на легендата, която обвързва свети Домниус със свети Петър, се лансира основно през X в., когато в Сплит се провежда голям църковен събор, на който градът си отстоява правото на религиозно превъзходство над Нин и Задар. Годината е 925 и именно апостолическата връзка помага на Сплит да бъде обявен за архиепископски център. Така или иначе, в нито една от грамотите, издавани от хърватски владетели, като княз Търпимир (854 – 864) и княз Мутимир (892 – 910), крал Димитър Звонимир

(1075 – 1089) и крал Стефан II (1089 – 1091), или кореспонденции по църковни въпроси на папа Григорий Велики от VII век, папа Йоан X, папа Лъв VI от X век, където става дума за Сплит и свети Домниус, не се посочва името на свети Петър като негов учител. Изключение е може би един документ на Димитър Звонимир от 1078 г., съгласно който той дарява на Сплитската архиепископия земи в района на Цетине. Там се посочва името на свети Петър, но отново няма сигурна податка, че това е направено, защото има пряка връзка със свети Домниус. Bervaldi, J. (1906). Sveti Dujam biskup I mučenik solinski, Split, 30 – 31.

Вероятно най-старият запазен документ, в който Домниус е посочен за ученик на свети Петър, е писмо на папа Инокентий II до архиепископ Гаудий от 1139 г. В него се защитават митрополитските права на сплитската църква и се забранява синодът да се свиква на друго място освен катедралата в Сплит (нещо, което съвсем скоро ще бъде оспорено с възникването на Задарската архиепископия през 1154 година). В писмото се казва: „...sancti Domnii discipuli beati Petri.“ Smičklas T. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Sv. 2. Listine XII. vijeka (1101 – 1200), Zagreb, 1904, 48.

6. Водят се известни спорове дали мъченическата смърт е дошла на 10 април, или на 11 април.
7. Става въпрос за Антиохиян, Гаян, Телий и Паулиния, които били убити наред амфитеатъра в Салона.
8. Сред авторите като Матий Векич (Vekic, M. (2007). Sveti Dujam i Car Dioklecijan. Zagreb, 11), писали по темата за свети Домниус, се прокрадва идеята, че преди него епископ на Салона е бил някой си Венандий, но няма категорични извори, потвърждаващи верността на това твърдение.
9. Тома Архидякон (1200 – 1268) е може би най-значимият средновековен автор, родом от Сплит. Тъй като е принадлежал към духовенството, неговите интереси са предимно в сферата на религията. Това обяснява и защо в своето произведение *Historia Salonitana* той полага усилия да разясни как възниква християнството в родния му край и кои са по-значимите фигури, свързани с това дело.
10. Toma Arhidakon. *Historia Salonitana*. Split, 2003, 13.
11. Предполага се, че това е местността Манастирине, където по-късно е съградена църква, в която вероятно са положени мощите на светците.
12. За този светец хърватите използват и наименованието *sveti Staš*.
13. Šušnjar, B. (2004). *Sveti Dujam i salonitanski mučenici*, Split, 59.
14. Иван Равеня е една от най-значимите фигури в Далмация. За съжаление, не може да сме сигурни категорично за годините, когато е живял. Той е споменат от Тома Архидякон като първия архиепископ на Салона (Тома Архидякон. *Historia Salonitana*, 49). Но е възможно да е живял както през VII век, така и по времето на Карл Велики – края на VIII, началото на IX век.

15. Jelaska, Z. (2002). Mucenik i Cudotvorac Sv Duje i Sveti Ivan. Hrvatska Revija, br. 2, 88.
16. Šegvić, K. (1901). Storia e leggenda di s. Domnion e Doimo vescovo martire di Salona e delle sue reliquie, Spalato, 49.
17. Ibid., 28.
18. Baras, F. (2010). Prohujalo pod Marjanom, Split, 72.

Приложение:

Сплит. Графит от стената на къща в рамките на стария град. Изобразен е дворецът на Диоклециан, а текстът свидетелства за връзката между града, свети Домниус и футболния отбор „Хайдук“



Сплит. Съвременен изглед към катедралата. Някога мавзолей на Диоклециан, днес посветена и съхраняваща мощите на свети Домниус



**Сплит. Храмът на Юпитер,
превърнат от християните
в баптистериум**

**Солин. Останки от
християнски храм в местността
Манастирине, където вероятно
е бил погребан свети Домниус.
Комплексът се намира в
непосредствена близост до
руините на древна Салона**





Сплит. Реликварии с мощи на свети Домниус
в съкровищницата на катедралата

SAINT DOMNIUS – CONTROVERSIAL MOMENTS OF HIS LIFE AND RELICS

Abstract. Saint Domnius is one of the saints most venerated in Dalmatia. He was patron of the city of Split. His life is surrounded by a number of controversial moments. There are two main thesis. He was born in Antioch but when he was born. According to the first thesis he lived during the time of Saint Peter and was appointed bishop of Dalmatia by him. The second version claims that he lived in the time of Emperor Diocletian (284 – 305) and was martyred at his order. Saint Domnius

was buried in Salona. His relics are moved to Split in the beginning of VII c. and placed in the mausoleum of Diocletian which was transformed into cathedral. The text focuses on translation of relics to Rome which took place in the middle of VII c. Last part of the text is about the Festivity of Saint Domnius in Split and the important consecration of the new baroque altar in 1770 when the relics were moved for the last time.

✉ **Mr. Stefan Kolev, PhD student**

University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: pity86@abv.bg